

SAN O "DRUGOJ OBALI"*

Marko Raguč

Poznajete li ukrajinsku noć? O, vi ne poznajete ukrajinsku noć! Zategledajte se u nju: sa sredine neba motri mjesec. Neizmjerni nebeski svod raširio se, rastegao se još neizmjernije. Plamti i diše. Zemlja je sva u srebrnoj svjetlosti; a divni je zrak i proladno sparan i ispunjen miljem, i iz njega curi cio okean mirisa. Božanstvena noć! Čarobna noć!

Nikolaj V. Gogolj, *Iz pripovijetke "Svibanjska noć"*

Nikolaj V. Gogolj je bio Ukrajinac, kao i pjesnik Taras Ševčenko. Rodio se 31. marta. 1809. godine u mjestu Soročinci u ukrajinskoj obitelji. Svoja djela je pisao na ukrajinskom jeziku, a poslije i na ruskom jeziku, jer je Ukrajina u tom periodu bila u sastavu Carske Rusije. Za Gogolja je uvijek bilo važno i njegovo ukrajinsko porijeklo. Ubraja se, uz pjesnika Ševčenka u grupu "ukrajinskih genijalaca", koji su bili most između ukrajinske i ruske kulture. Pročuo se pripovjetcama iz ukrajinskog života koje su bile prožete "romantikom bez pauze", te fantastičnim motivima uz obilje folklornog dekora. "Svibanjska noć" je jedna od nekoliko pripovjedaka iz prve faze Ukrajinskog ciklusa Gogoljevog stvaralaštva, u kojoj je natprirodni element prisutan na najneposredniji način.

* Bilješke uz ukrajinski ciklus Gogoljeve proze.

Okvir je ljubavna priča, s tim da ne postoji uloga pripovjedača kao u ranijim pripovijetkama, između sina seoskog kneza, mladog kozaka Levka i djevojke Hane. U kompozicijskom smislu pripovijetka "Svibanjska noć" ili "Utopljenica" je nešto složenija od prethodnih, tj. postoji više tematskih struja, koje se međusobno prepliću. S jedne strane su prisutni stereotipni motivi - "pendžer" ljubavi - koji na različite načine žive u mnogim narodnim književnostima, s druge strane, nešto što bi se moglo odrediti karnevalskim aspektom, prazničnom atmosferom, koji u ukrajinskom ciklusu Gogoljevih pripovjedaka ima velikog značaja, a taj aspekt Gogoljeve proze je nastao oblikovanjem ukrajinskih prazničnih obreda i običaja, koji kao takvi postoje još i prije pokršćavanja tih naroda, a koji se kasnije kršćanstvu prilagođavaju i obratno...

Sve to je obojeno gogoljevskom groteskom i komikom, uz značajno prisustvo fantazmagoričnog, natprirodnog elementa, koji je realiziran, kao prvo, kroz pripovijedanje stare "jezive" priče o djevojci koju njena maćeha-vještica i otac istjeruju iz kuće, radi čega se ona utapa u rijeci. A prema pričama seoskih žena, svake noći kad izađe mjesec, sve se djevojke-utopljenice okupljaju u vrtu, kako bi se grijale na mjesecini. Jedne takve noći, djevojka ugleda svoju maćehu-vješticu, koja se pretvara u jednu od utopljenica, i od tada djevojka svake noći pokušava da prepozna vješticu među njenim drugaricama – to je dakle podloga, narodna priča koju Levko pripovijeda Hani kao spoj s realnošću života kozaka Levka i djevojke Hane.

Na koji način se to ostvaruje?

U *Hiljadu i jednoj noći* postoji priča koja je u smislu premošćavanja granice između zbiljskog i natprirodnog veoma slična Gogoljevoj pripovijetci. Carev sin se, puštajući svoju vojsku da se utabori, priprema za noć te odluči da na konju izjaše u polje. Jahao je tako neko vrijeme, ali budući umoran počeo ga je svladavati san... Padajući u san, počeo se polako njihati u sedlu dok je konj i dalje kasao... Odjedanput se probudi u neakvoj šumi i na obali kraj potoka ugleda skupinu golih djevojaka koje se na mjesecini kupaju u vodi... Gogoljev kozak Levko, prolazeći pored kuće u kojoj je prema predanju živjela djevojka-utopljenica, odluči da se odmori na obali rijeke... Ne napominje se doslovno da je Levko zaspao, već se to naznačuje time što mu se sada noć činila blještavijom, mjesečeva svjetlost sjajnijom. Na obali se pojavljuju

djevojke utopljenice, a Levko, onoj koja je tražila maćehu, pomaže tako što lukavstvom otkriva koja od njih je vještica. Djevojka-utopljenica zauzvrat kozaku uručuje pismo koje jamči da će se moći vjenčati s Hanom.

Vreća sa zlatom i izgubljeno pismo

"Izgubljeno pismo" je pripovijetka u kojoj je dobro izražena i lako prepoznatljiva važna dimenzija Gogoljeve proze, koja se tiče, manje ili više, svakog Gogoljevog proznog djela - od *Soročinskog sajma* pa do *Mrtvih duša* - a to je, naravno, groteska. U "Izgubljenom pismu", u odnosu na sve druge pripovijetke iz ukrajinskog ciklusa, taj je aspekt najprisutniji, jer, ne samo da je Gogolj koristi u uobičajenom smislu, već likove iz ukrajinske mitologije, koji su sami po sebi takvi, kroz radnju dovodi u situaciju da njihova fantazmagorijska crta prelazi u komičnu, a kao posljedica toga i sama groteska, koja po prirodi u sebi sadrži nešto sablasno komično, transformiše, jer je donekle svedena na funkciju komike. Da je ovakve pripovijetke Gogolj pisao u vrijeme Oscara Wildea one bi se čak mogle smatrati parodijom na ovakvu vrstu književnosti.

Ako Todorov u knjizi *Uvod u fantastičnu književnost* govori o fantastičnosti priča *Hiljadu i jedne noći* bez obzira na složene odnose pripovjedača, onda bi se i ovdje mogli *skinuti* ti *slojevi*, da bi smo dobili jednu bajkovitu pripovijetku, u kojoj su se isprepleli realni i natprirodni događaji i likovi, s jedne strane, a s druge, pripovijetku u kojoj je alegorijski aspekt nešto više izražen u odnosu na neke druge pripovijetke iz Gogoljeve zbirke *Večeri na salašu kraj Dikanjke*. Ponovo je okvir ljubavna priča: siromašni težak koga su ljudi u njegovom selu zvali Petrom Sirotanom se zaljubljuje u kćerku ljepoticu svoga gazde. Ona u njega također, ali mu je njen otac ne da za ženu bez vreće dukata. Besavrjuk, vrag preobučen u kozaka ulazi u krčmu i sjeda pored nesretnog i opijenog rakijom Petrusje, i nudi mu vreću dukata, a da Petrusja zauzvrat, nakon što se smrkne, prođe kroz šumu do klanca i s humka ubere paprat. U tom fantastičnom okruženju seljak Petrusja je jedina suprotnost natprirodnom. Čak su i svi likovi koji se u tom dijelu pripovijetke pojavljuju fantastični - vrag Besavrjuk, bića sa *stotinu kosmatih ruku*, crna mačka koja se pretvara u vješticu... Petrusja popušta zlu, čini zločin, dobija dukate, oženi se bogatom djevojkom u koju je zaljubljen, ali, ubrzo nakon toga, nešto čudno se počne zbivati sa Petrusjom. Po cijeli dan sjedi u kući, kraj vreće s dukatima, a da ni s kim ne želi razgovarati, nego samo razmišlja i pokušava se

nećeg sjetiti. Njegova žena dovodi vračaru koja će skinuti s njega čini. Petrusja prepoznaje u njoj vješticu, sjeća se svega... Na kraju, tamo gdje je Petrusja stajao, ostaje samo gomila pepela. Odveo ga je nečastivi, a u vreći sa dukatima su seljani pronašli cigle...

Gogoljevo stvaralaštvo se ograničava na svega desetak godina – od 1831. pa do 1842. godine. Međutim, to ne znači da nije pisao prije i poslije tog perioda. Godine 1829., odlučivši da se posveti književnom poslu, mladi Gogolj u časopisu *Sin otadžbine* objavljuje svoju prvu pjesmu koja se zove *Italija*, a iste godine, pod pseudonimom V. Alov, objavljuje romantičarsku poemu *Hans Kihelgarten* – sam finansira štampanje, pa je čak i napisao predgovor nekakve fiktivne izdavačke kuće, kako bi sve to izgledalo ozbiljnije. U liku Hansa Kihelgartena Gogolj je izlio svoja romantičarska preživljavanja sudaranja snova i stvarnosti. Hans je nezadovoljan životom u skromnoj patrijahalnoj sredini, stremlji ka neobičnom, a okolnosti ga sputavaju i ne daju mu da svoje snove ostvari. Međutim, kritika je prvo Gogoljevo djelo negativno ocijenila, te je Gogolj pokupovao sve dostupne primjerke knjige i spalio ih. Nnešto je slično u narednom stoljeću učinio i Horhe Luis Borges sa svojim prvim djelom. Zapravo, Gogolj počinje i završava svoje stvaralaštvo spaljivanjem svojih djela – poznato je da su Gogoljeve namjere, u vezi sa romanom *Mrtve duše*, bile da napiše trilogiju, po uzoru na Danteovu *Božanstvenu komediju*: od godine 1842. pa do 1852. Gogolj je radio na drugom dijelu *Mrtvih duša*. Bezbroy puta ga je prerađivao, ispravljao...da bi na kraju spalio gotovo završeno djelo - počeo je ponovo pisati taj drugi dio i završio rad na njemu do 1852. godine, ali ga je u duševnom rastrojstvu, neposredno pred smrt, ponovo predao plamenu...

Rijeka Sjeverni Donjec

Ukrajina je poznata po svojim bajkovitim i nepreglednim stepama i čudesno lijepim rijekama. Rijeka Sjeverni Donjec je sigurno jedan od tih ukrajinskih bisera. Izvor rijeke je u Rusiji. Nakon protoka kroz grad Belgorod ulazi u Ukrajinu, istočno od Harkova, i onda se ponovo vraća u Rusiju. Nakon toga, ova prekrasna rijeka ponovo pravi veliki luk i teče kroz istok Ukrajine. Grad Sjevero Donjeck koji je bio poprište ratnih zbivanja i, nažalost, velikih stradanja, dobio je ime po ovoj krasnoj rijeci. Kod Donjecka ova "vragolasta" ljepotica opet ulazi u Rusiju i ulijeva se u onaj mistični, kroz literaturu

Mihaila Šolohova, "ovjekovječeni""Tihi Don". Rijekom Sjevero Donjec plove i brodovi. Šta je rijeka bez brodova? Možda je baš ova rijeka bila ona skrivena "tajna svih tajni", koju je književnik Bekim Sejranović, poznat po romanu *Tvoj sin*, *Haklberi Fin*, ponio sa sobom na onaj Svijet.

Prije ili kasnije, ovom "rijekom snova"ćemo svi zaploviti.

S tugom u srcu pratimo dešavanja u Ukrajini. Suosjećamo sa svima koji su se našli u vihoru rata. Danas, više nego ikada su nam potrebni ljudi koji su "glasnici mira". Jedan od takvih je bio i književnik Nikolaj Gogolj. U čast ovog velikana svjetske literature, Unesko je 2009. godinu proglasio, njegovom godinom.